

Id al-adha – türkmenleriň Gurban baýramy

Category: Edebi makalalar, Kitapcy

написано kitapcy | 23 янвря, 2025

Id al-adha – türkmenleriň Gurban baýramy ID AL-ADHA –
TÜRKMENLERIŇ GURBAN BAÝRAMY

• Id al-adha – Gurban baýramy

Arapça "Id al-adha" türkmençe "Gurban baýram" musulmanlaryň,

şol sanda hem türkmenleriň iň uly dini we milli baýramydyr. Ol her ýyl hijri-kamary senesiniň Gurban (Zülhiçje) aýynyň 10-12-si aralygynda 3-4 günüň dowamynda geçirilýär we bu baýramçylyk Mekgä zyýarat etmegiň tamamlanan gününe dogry gelýär. Ol oraza dini baýramçylygyndan 70 gün soň başlanýar. Türkmenistanyň käbir welaýatlarynda (Daşoguz, Mary) bu baýramçylyk is-haýt – gurbanlyk görnüşinde belllenýär we 5-6 güne çekýär. Gurban baýramçylygymyzda öten-geçenlerimize aýat-töwür okalýar, ýaşlarymyz "günäsini" ýuwmak ynanjy bilen hiňňildik uçýarlar, birek-birege barylýar, goňşokara gatnaşygy gowulaşýar.

• **Täzeden dikeldilen baýram**

Gurban baýramçylygy, beýleki däp-dessurlarymyz, baýramçylyklarymyz (Nowruz baýramçylygy, Hatyra günü we beýlekiler) ýaly täzeden dikeldilen belli senelerimiziň biridir. Bu baýramçylyk ilkinji gezek Türkmenistanyň Prezidenti S.A.Nyýazow tarapyndan resmileşdirildi we Gurbam baýramynyň bir günü iş günü däl diýlip ykrar edildi, ol hakda ýörite Perman çykaryldy. 1993-nji ýylyň 17-nji maýynda ýaşulularyň maslahatynda S.A.Nyýazow 1994-nji ýyldan başlap gurbanlygyň ähli üç günü hem dynç alyş günü bolar diýip aýtdy.

• **Gurban baýramynyň gelip çykyşy**

Gurban baýramynyň gelip çykyşy has alyslara syrygýar we ol Yslam dini döremezinden müňlerçe ýyl ozal döräpdir. Alymlaryň bir topary ony köphudaýlylyk bilen baglanyşdyrsa, dini hadymlar Ybraýym (a.s) we onuň ýeke perzendi Ysmaýyl pygamber (a.s) bilen baglanyşdyrýarlar. Dogrudanam, mal gurban etmeklik gadymy adamlaryň tebigatyň ýykgyňçylykly, betbagtçylykly hadysalarynyň (ýer titremesi, wulkan atylmalary, apy-tupanlar, suw joşgunlary we ş.m.) öňünde döz gelmän we olaryň ýüze çykmagynyň sebäbine düşünmän, olardan gorkup, mal gurban etmek, sadaka bermek bilen Hudaýyň rehimdarlygyny diläp, olardan halas bolmak bilen baglanyşyklydyr. Bilişimiz ýaly, her bir hadysanyň, mal-garanyň öz hudaýy bolupdyr we olaryň ýoluna sadaka edilipdir.

Mundan 5.000 ýyl ozal Müsür piramidalarynyň ýanynda gurban edilýän ýörite meýdançalar bolup, şol ýerde haýwanlary öldürip, hudaýlardan dalla isläpdirler. Görşümüz ýaly, gurban etmeklik adam taýpalarynda entek Yslam dini döremänkä ýüze çykypdyr. Yslam dini döränden soň bolsa, ol başky mazmunyny ýitirip, hökmany edilmeli häsiýete geçipdir.

Ikinji bir rowaýata görä, Gurban baýramçylygynyň gelip çykyşy Ybraýym pygamber (a.s) we onuň ogly Ysmaýyl pygamber (a.s) bilen baglanyşyklydyr. Ybraýym pygamber (a.s) we onuň aýaly Hajarbibiniň (käbir edebi çeşmelerde Agara) ýeke perzendi Ysmaýyljan 14 ýaşa ýetende, Allatagaladan oňa (Ybraýym pygambere) bir owaz gelyär. Onda şeýle diýilýär: "Eý, Ybraýym, seniň wadaňda wepaň nedir. Huda seniň ogluňy ýoluna gurban kylynmagyny isleýär". Ondan soň ol ogluny molladan alyp gaýdýar we märekäniň önünde ýeke perzendiniň el-aýagyny berk güýlöp, pyçagyny çekýär welin, kesmän duruberýär. Hudaý we asmandaky perişdeler Ybraýym pygamberiň (a.s) sözünde tapylandygyna göz ýetirýärler hem-de aýaklary güýlüngi goçgary iberýärler, ony gurban etmegi buýurýarlar. Bu bolşa şatlan halk Hudaý ýoluna üç gün sadaka berýär. Şeýlelikde, Ysmaýyljan azat bolýar.

Aýdyslaryna görä, şol günem Zülhiçje (Gurban) aýynyňam 10-y günü eken. Ine, şondan bärem Hudanyň emri bilen her ýylda, Gurban aýynyň 10-y günü Hudanyň adyna bagyşlap, janly gurban etmek musulman halklarda döp bolup galyberýär.

Yslam dini döränden soň gurbanlyk etmek ýerli häsiýetini ýitirýär we köp taraplaýyn işlenilýär. Gurbanlyk diňe bir Mekgede geçirilmän, araplaryň tabyn eden döwletlerinde, ýagny musulmanlaryň ýaşaýan ýerlerinde geçirilmeli edilýär.

• Türkmenistanda Gurban baýramy

Türkmenistanda Gurban baýramy has ir wagtlardan bäri geçirilip gelinýär. Muňa "Görogly" eposyndan bir mysal:

*"On iki aýdan geler gurban,
Sallanyşar gyz-u-juwan,
Ýol üstünde goşa nerwan,*

Ýol beriň gyzlar geleydi".

Ýokardaky setirler bu döp-dessuryň türkmenleriň milli baýramçylygydygyna güwä geçýär.

Türkmenistanda Sowet häkimiýetiniň berkarar edilmegi bilen türkmenleriň durmuşyna asyrma-asyr ornaşan döp-dessurlara garşy göreşilişi ýaly, Gurban baýramçylygyna hem badak salnyp başlandy. Oňa täze jemgyýetçilik gurluşyna ters gelýän akym hökmünde seredilip başlandy. Ýslam dini bilen baglanyşykly baýramçylyklara garşy göreşmeklik 1950-nji ýyllardan soň has möwjedi. Bütün agitasiýa, propoganda işleri, intelligensiýa, mugallymlar, partiýa işgärleri şoňa gönükdirildi. Gurbanlyk etmeklik oba ýerlerinde hem gizlin geçirilýär. Ýaşuly adamlaryň aýtmaklaryna görä, taýýar naharlaryň ýolbaşçy adamlar tarapyndan agdarylýan wagtlary seýrek bolmaýardy, adamlar jogapkärçilige çekilýärdi. Hut 1970-1980-nji ýyllarda hem pagtaçylyk ýerlerde gurbanlyk ogryn-dogryn edilýärdi. Diňe soňky ýyllarda ýaşlar hökümet ýolbaşçylarynyň portretlerini asmak bilen, hiňňillik ýykylmagyndan halas boldular. Görüp otursak, bu ýagdaý Sowet häkimiýetiniň ilkinji ýyllarynda hem beýle däl eken. Käbir taryhy maglumatlara ýüzleneliň:

"1919-njy ýylyň 1-nji iýunynda Merw uýezdiniň rewolýusion komitetiniň zähmet we sosial üpjünçiligi baradaky bölüminiň buýrugyna bölümiň naçalniginiň wezipesini wagtlaýynça ýerine ýetiriji Kuprýanow gol çekipdir. 28-nji, 29-njy, 30-njy iýunda Gurban baýramy boljakdygy sebäpli, musulman gullukçylaryny baýram geçýänçä işden boşatmaklyk teklipleri edilipdir. Buýruk diňe front bilen baglanyşykly işdäki musulmanlara degişli däldi" (N.Baýramsähedow. "Ýslam barada hakykat", Aşgabat, 1988, 323-nji sah.).

• Gurban baýramçylygy bilen baglanyşykly bolan ýörelgeler, edim-gylymlar

Şu ýerde Gurban baýramçylygy bilen baglanyşykly bolan ýörelgeler, edim-gylymlar hakynda aýdylsa hem artykmaçlyk etmese gerek. Olara bady-hiňňillik, nähili janlyny gurban

etmeklik, hepdäniň haýsy günü we beýlekiler gorýär.

Dini takwa adamlaryň tassyklamagyna görä, hiňňillik, şeýtanyň oýlap tapan zady. Hawa, kapyrlar jem bolup, Ybraýym pygamberi (a.s) gynap, oda ýakyp öldürjek bolýarlar. Ýöne uly oduň ýanyna nähili barmaly. Şu ýerde hem şeýtan maslahat berýär: "Siz iki sany beýik agaç dikiň, ony ýüp bilen baglaň-da, Ybraýym pygamberi şoňa mündürüp üwräň, mazaly bat alandan soň bolsa ýüpleri kesiň diýip buýurýar. Ol oda düşer diýýär. Kapyrlar şeýle hem edýärler. Rowaýata görä, biziň pygamberimiz oda taşlanan wagty ataş (ot) gyzył lälezarlyga öwrülenmiş. Ybraýym pygamber (a.s) bolsa maňlaý derini syryp oturanmyş. Hawa, rowaýat rowaýat bolýar. Ýöne halk içinde welin, hiňňilliklerde uçsaň bela-beterler ýok bolýar, geljegiň lälezarlyga öwrülýär diýen ynanç döräpdir. Ol şatlygyň, toý-baýramçylygyň nyşany.

Hudanyň adyna janlyny gurban etmeklik Gurban aýynyň 10-na, 11-ne we 12-sine geçirilýär. Ol hakyky gurbanlyk hasap edilýär. Eger-de ol anna gününe gabat gelse, ol "Hajyly ekber" bolýar, ýagny has gowy sogap hasap edilýär.

Gurban baýramçylygy günlerinde ozalam, häzirem öý başyna bir dowaryň ýa-da başga mallaryň soýulýandygy hemmelere mälimdir. Häzirki galagoply, gytçylyk-gahatçylykly kyn döwürde olary tygşytly we zaýasyz peýdalanmak her bir maşgalanyň borjudyr. Ol şeýle hem edilip gelinýär bu barada biziň Muhammet pygamberimiziň (s.a.w) ýurdunda ýaşaýan araplaryň ýörelgelerinden ugur almagymyz gerek. Saud Arabystanda birnäçe goňşy-golam, dogan-garyndaş bir dowar alyp, şol janlynyň etinem ortalyk bir ýerde hudaý ýoluna berýärler.

Gurbanlyk ediljek mal arassa, şikessiz bolmalydyr we hor bolmaly däldir. Köplenç erkek janlylar soýulýar. Düýe-sygyr ýaly uly mallar ýedi paý hasap edilýär:

Goýun-geçi, her biri, birige ýarar,

Düýe-sygyr ýedi kişige karar.

Gözi kör, arryk, agsak, nä rowa,

Gelmese mazbuh ýerige ol süre.

Satsa ýarmakga Gurban derisin,

Derwişge bergeýler onuň barysyn.

Görşümüz ýaly, Gurban baýramyny geçirmegiň gadymyýetden gelýän öz kada-kanunlary bar eken.

• **Gurban baýramçylygy häzirki döwürde nähili geçirilýär?**

Türkmenistanyň Prezidenti S.A.Nyýazowyň 1992-nji ýyldaky Permanyndan soň her bir edara, kollektiw we maşgalalar köpçülikleýin gurbanlyk edýär, öten-geçenleriň ruhuna bagyşlanyp, aýat-töwür okalýar. Baýram günleri ýaşlarymyz hiňňillik uçmaga we ony bezemäge aýratyn üns berýärler. Olar dürli öwüşgin berýän lampoçkalar bilen bezelýär, magnitofon aýtdyrylýar, bagşy çagyrylýar. Baýramçylykda uludan-kiçä hemmeler arassa we baýramçylyk lybasyny geýýärler.

Bize diňe "Gurban baýramyňyz gutly bolsun, gurban-kokunyňyz kabul bolsun, adamlar!" diýäýmek galýar.

G.Gurbandurdyýew,

Magtymguly adyndaky Türkmen döwlet uniwersitetiniň dosenti.
Edebi makalalar